

та гармонії, автори підкреслюють вічну непримиримість між штучно створеними самими людьми перепонами на шляху до природної гармонії. Символічними у даному розумінні є вже самі назви творів, являючи собою своєрідний згусток ідей (“За мить щастя” називається новела Олеся Гончара і “Момент” оповідання Володимира Винниченка). Кожен персонаж приходиться до висновку, що це та сама, єдина і неповторна мить щастя, що судилася йому у житті. “Це був вихор життя, який зміта все сміття “не треба”, “не можна”, це було щастя крові, мозку, нервів, кісток; це було найвище щастя народження, народження не з сліпими, а з одвертими, видючими очима душі” – так характеризує герой Винниченка свою мить щастя, “орденом вічного щастя” називали друзі Сашка його кохання до Лариси, що коштувало йому життя, і справді виявилось для нього першим, останнім і вічним.

Підсумовуючи, слід зазначити, що з екзистенційної, філософської точки зору, обидва твори ґрунтуються на двох формах детермінації свідомості, а саме, вже згадані соціальне, культурне середовище як детермінація зовнішня, примусова, що здійснюється з оточуючих людину структур, і детермінація підсвідомим, тобто нашими інстинктами, древніми природними, неусвідомленими формами поведінки, закладеними у нас з незапам’ятних часів. Таким чином, головним предметом дослідження авторами у цих творах можна вважати “зустріч двох свідомостей культурної і докультурної, або двох полюсів однієї свідомості – це її роздвоєння” [6, с. 10]. Проте, все ж головна увага приділяється не протиставленню закону та моралі підсвідомим, екзистенційним моделям людської поведінки, а трагедійності у співвідношенні сфери свідомості та сфери навколишньої “окультуреної” дійсності, приреченості людської душі на вічний пошук компромісу у власному прагненні до щастя та гармонії.

Використана література:

1. *Павличко Д.* Дар світла і чистоти // Слово про Олеся Гончара. Нариси, статті, листи, есе, дослідження. (Упор. В.Коваль). – К.: “Рад.письменник”, 1988.
2. *Голомб Л.* Воля до гармонії в художньому світовідчутті Володимира Винниченка // Володимир Винниченко: у пошуках естетичної, особистої і суспільної гармонії [Текст]: збірник статей / УВАН у США, Комісія дослідження життя і творчості Володимира Винниченка. – Нью-Йорк: Б.в., 2005.
3. *Стрельбицький М.* Проза монументального історизму: Доробок Олеся Гончара: Монографія. – К.: “Рад.письменник”, 1988.
4. *Винниченко В.* Твори в двох томах: Том перший. – К.: “Дніпро”, 2000.
5. *Гончар О.* Твори: В 2 т. Т.2. Романи. Новели та оповідання – К.: “Наук. думка”, 1993.
6. *Линченко М.* Філософсько- екзистенційний контекст творчості Володимира Винниченка. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. / Київський нац. ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 2007.

Тополь О. В.

Чернігівський державний інститут економіки і управління

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ GERONТОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Постановка проблеми. Геронтологія (грец. geron, geront[os] - старець + logos вчення) -

наука, що вивчає феномен старіння живих істот, у тому числі людини. Уперше термін був запропонований І. І. Мечниковим у 1903р. [25]. Сучасна геронтологія - міждисциплінарна наука, до складу якої входять біологія старіння, клінічна геронтологія (геріатрія), геронтопсихологія й соціальна геронтологія [29,с. 28].

Фундаментальне значення геронтології визначається її спрямованістю на вивчення найбільш істотних питань життя, а саме його тривалості й смерті.

У цілому в геронтології домінують її прикладні аспекти, оскільки виникнення й розвиток геронтології, що відбувався в тісному зв'язку із прогресом біології й медицини, були обумовлені насамперед соціально-біологічною потребою збільшити тривалість життя людей. Найбільшою мірою ця потреба проявилася в останні роки через істотне постаріння населення, тобто збільшення у структурі суспільства частки літніх людей.

Сьогодні геронтологія підійшла до такого етапу свого розвитку, коли вона здатна дати адекватну відповідь на соціальний запит - значного збільшення видової тривалості життя людей [30]. Успіх розвитку сучасного геронтологічного знання багато в чому залежатиме від ресурсів, що будуть вкладені в наукові розробки і практичні дослідження. Тому концентрація ресурсів на найбільш перспективних напрямках могла б істотно прискорити рішення завдання подовження життя.

Виявленню таких напрямків може сприяти критичний аналіз основних геронтологічних концепцій, тому що багато в чому саме їхня різноманітність, яка є наслідком складності феномена старіння, відсутність ясного розуміння достоїнств і недоліків тих або інших концепцій, приводять до розпилення дослідницьких ресурсів, до вивчення питань, відповіді на які давно відомі, або ж до дослідження тупикових напрямків.

Аналіз публікацій і досліджень. Аналіз тієї або іншої концепції з позицій розуміння того, які завдання повинна вирішити геронтологія найближчим часом для досягнення радикального збільшення тривалості життя, проводиться в роботах таких дослідників: В. М. Анісімова [3,4,5]; С. Г. Бурчинського, Ю. К. Дупленка [8]; М. В. Соловійова [31]

Повний і глибокий аналіз геронтологічних концепцій неможливий поза контекстом історичного розвитку геронтології - тобто без визначення основного "вектора" її розвитку, рух уздовж якого й породжував ці концепції.

Про історію геронтології йдеться в ряді робіт відомих авторів: М. Д. Александрової [1]; І. В. Давидовського [16]; Ю. Г. Дупленка.[18]; М. Д. Грмека [14]; А. Комфорта [20]; Н. А. Рибаквої [27, 28].

Виникнення геронтології відносять на різні історичні періоди: до періоду античності, до Відродження, до кінця 19 ст. - початку 20 ст., до середини 20 ст. [1,16,18,20]. Наприклад, В. Д. Альперович пише, що першими значними трактатами по геронтології слід вважати: "Катон старший про старість" Марка Туллія Цицерона (106-43 рр. до н.е.) й "Медичний канон" або "Поему про медицину" Абу Алі Ібн Сіна Авіценна (980-1037 рр.). Названі твори розділені століттями..." [2, С.18].

Причому датування виникнення геронтології розрізняються не тільки у різних авторів, але й у межах роботи одного автора. Прикладом можуть служити наступні цитати з монографії І.В. Давидовського [16, с. 4, 27]: "Перші роботи з геронтології знаходимо у Гіппократа", "Перша друкована праця, що зробила науку про старість особливим предметом, належить італійському анатомові Zerbi (Gerontocomia, 1489 р)", "Тільки в ХІХ й особливо до середини ХХ століття проблема старості виросла в науку – геронтологію". Це свідчить про те, що саме в згадані вище періоди відбувалися найбільш істотні зміни в

розвитку геронтологічного знання. А суперечливість у датуванні початку геронтології лише зовнішня, розходження в поглядах, насправді, відбиває як наявність періодів в історії геронтології, так і різні точки зору на значимість окремих періодів.

Періодизація розвитку геронтологічного знання (в основному стосовно соціальної й психологічної геронтології) була запропонована М. Д. Александровою [1], що виділила наступні періоди: 1) донауковий, 2) кінця 19 - початку 20 ст., 3) з 30-х рр. і до початку Другої світової війни, 4) післявоєнний період.

Метою та завданням даної статті є огляд історії геронтології, у якому показано, як геронтологічне знання виникло й розвивалося під впливом потреби людства у збільшенні тривалості життя.

Виклад основного матеріалу. У найдавніші часи бажання зрозуміти феномен старіння було невіддільно від бажання подовжити життя або запобігти смерті. Воно ґрунтувалося на фактах різної індивідуальної тривалості життя людей, різних видів тварин, рослин, а також на можливості лікування захворювань. Розуміння того, що можуть бути знайдені способи подовження життя відображено у древніх міфах. Одним з найбільш древніх письмових свідчень вважається фрагмент із епосу про шумерського царя Гільгамеша (II тис. до н.е.), у якому розповідається, що Гільгамеш у пошуках безсмертя “знайшов квітку вічної молодості, але не встиг нею скористатися, бо квітку викрала змія і відразу ж скинувши шкіру помолодшала” [11]. Що стосується практичних рецептів, то опис старечих змін і рекомендації з подовження життя можна знайти вже в творах давньоєгипетських і давньоіндійських авторів. Однак, перші цілеспрямовані, систематичні спроби досягти мети подовження життя, до того ж засновані на використанні певних методів, зареєстровані у древньому Китаї.

У 4-3 ст. до н.е. у Китаї виникає релігійно-філософська система - даосизм, одна з головних цілей якої, подовження життя її adeptів [32]. Відповідно до даосизму, видимий світ є проявом єдиної сутності (або сили) – “дао” (вчення ототожнювало Бога й природу). Таке бачення світу передбачало єдність усього суцього, відсутність чіткого поділу на дух і матерію, на Бога й людину. Наслідком цього було розуміння, що людина може за допомогою власних зусиль трансформуватися в досконалу, богоподібну, безсмертну істоту, і, що для здійснення такої трансформації необхідні комплексні заходи, у тому числі які включають і матеріальні впливи на тіло людини.

Основними із цих заходів були наступні: етичні - спокійне, розмірне життя (для економії життєвої енергії); релігійні - в основному, медитація (для впливу на “дао”); дихальна техніка - затримка дихання й т.п. (оскільки вважалося, що через подих здійснюється зв'язок між людиною й божеством, то контроль над процесом дихання означав контроль над духом); дієта – її основу становили малокалорійні продукти рослинного походження (оскільки вважалося, що така їжа містить більше повітря); спеціальні гімнастичні вправи - гімнастика даосів у нас відома під назвою “кунг фу” (мала допоміжне значення для досягнення досконалості в дихальній і сексуальній техніці); сексуальна техніка - у нас відома як дао любові (застосовувалася для збільшення власної життєвої сили за рахунок одержання її від партнера. Ці перераховані вище методи, що називалися внутрішньою трансформацією доповнювалися зовнішньою трансформацією, що включала в себе застосування спеціальних речовин, які подовжували життя. В ті часи відбувався пошук еліксиру - субстанції, здатної перетворювати одні речовини й істоти в інші, наприклад, ртуть у золото (що розглядалося як “лікування” металів), смертної людини

в безсмертну.

Основні положення даосизму, що базуються на розумінні єдності природи, були виведені із спостережень. Іншим джерелом знань була можливість хімічних перетворень речовин, відкрита в результаті практичної діяльності. Виникнення акценту на можливості досягнення безсмертя частково може бути пояснено необхідністю залучення нових adeptів в умовах конкуренції з іншими релігійними течіями [10, 33]. Лу Куань Юй відзначає “величезний вплив даоської ідеології на загальнокитайський народний пласт релігійних вірувань, в якому вчення про безсмертя виступає як культ довголіття, а доктрина Дао як джерело життя – у вигляді культу багатодітності, багатства, щастя і т.п.” [24, с. 9] Деякі дослідники допускають можливість запозичення певних положень даосизму з індійських релігійних систем, на які у свою чергу могла вплинути давньоєгипетська релігія.

Можна припустити, що застосування деяких методів даосизму може сприяти збільшенню тривалості життя (наприклад, низькокалорійна дієта та ін.).

Приблизно в той же час, що й даосизм у Китаї, у Древній Греції зародилася герокомія (або герокоміка) – напрямок, пов'язаний із можливістю досягнення здорової старості за допомогою помірності у всьому [4, с. 19]. Цей підхід базується на тому, що смерть неминуча, тривалість життя обмежена, але кожен може прожити його природою визначене життя без важких хвороб.

На відміну від даосизму, що виник у відносно монокультурному середовищі, поступово формуючись на основі первісної міфології, де віра в надприродне, включаючи уявлення про загробне й вічне життя, була основою світогляду, грецька філософія й медицина виникли під впливом дуже різних філософських і релігійних концепцій (тобто цілісність первісного міфологічно-релігійного світогляду стародавніх греків була зруйнована), що не могло не викликати недовіри до умоглядних теорій, і розмаїть, еkleктичність й суперечливість давньогрецької філософії служить тому підтвердженням. Прикладом такої суперечливості може служити й ставлення стародавніх греків до проблеми подовження життя. З одного боку, світогляд стародавніх греків був переважно фаталістичним – у світі все визначено, і людина не може впливати на природні процеси, не може змінити свою смертну природу. Це знайшло відображення як у їхніх міфах, де навіть боги були не владні над долею [23], так й у багатьох філософських системах, що описують світ як повністю детерміновану сутність [37]. З іншого боку, за окремими свідченнями, стародавні греки визнавали існування засобів, що дають безсмертя. Наприклад, у деяких міфах таким засобом уважався вогонь, що робив людське тіло безсмертним, випалюючи його смертні частини [6]. Можливо, на виникнення таких уявлень вплинули ідеї зороастрийців, у релігії яких домінував культ вогню й безсмертя [7].

Імовірно, суперечливість світоглядних позицій була однією із причин того, що відношення стародавніх греків до дійсності в значній мірі базувалося не на умоглядних концепціях, а на аналізі практичного досвіду й спостережень, які свідчили, що смерть неминуча. Разом з тим, практичний досвід лікування хвороб і приклади довгожителів показували, що досягнення здорової старості є реальним. Наслідком практичної герокомії було не тільки те, що її рекомендації були досить корисні, але також і те, що деякі теоретичні викладки античних учених, які пояснюють старіння (звичайно, у сучасній інтерпретації) були недалекі від істини. Найбільше значення для становлення геронтологічного знання має гіпотеза, за якою старіння - це результат поступової втрати організмом специфічної життєвої енергії та вологи. Так вважали починаючи з Геракліта й

Парменід, що жили біля 540 - 470 р. до н.е. [37, с. 58-65]. Аристотель (322 р. до н.е.) вважав, що “старіння викликано поступовою втратою "природженого тепла", яким наділена кожна жива істота з початку її індивідуального життя” [14, с. 13]. Тепло тоді було синонімом енергії, а, відповідно до сучасних теорій, в основі старіння дійсно може лежати погіршення здатності клітини до вироблення енергії внаслідок нагромадження молекулярних ушкоджень.

В античний період герокомія не була системою поглядів або окремим напрямком. Спостереження над процесом старіння, описи вікових захворювань і поради по подовженню життя були розкидані по численних трактатах античних філософів. Для збереження тепла й вологи рекомендувалася дієта, помірні фізичні вправи, масаж, водні процедури. Більшість із цих методів безумовно корисні для досягнення здорової старості. Інша справа, що вони в принципі не можуть радикально подовжити життя.

Традиції герокомії одержали значний розвиток у візантійській й арабській медицині, звідки вони були запозичені лікарями середньовічної Європи. Однак методи, що пропонувалися середньовічними прихильниками герокомії, практично збігалися з рекомендаціями античних авторів.

На відміну від прихильників герокомії, алхіміки припускали, що перемога над смертю можлива. Вони вважали смертність наслідком недосконалості людської природи й тому ліквідація цієї недосконалості могла б привести до досягнення безсмертя. Усунути недосконалість передбачалося шляхом трансформації людини в безсмертну істоту. Під цим або розумілася гармонізація співвідношення складових елементів людини, або пошук й “вирощування” (шляхом хімічних перетворень) якоїсь нової безсмертної її складової. В будь-якому випадку, засобом для цього повинна була бути особлива субстанція - еліксир, або філософський камінь, або п'ятий елемент (уважалося, що тіло людини й інших земних істот складається із чотирьох типів елементів, а п'ятий елемент є божественним). Пошук цієї субстанції й був основною метою алхіміків.

Вважається, що алхімія почала формуватися в Єгипті в елліністичний період, коли хімічні знання єгиптян були переосмислені в рамках філософських (як донаукових, так і релігійно-містичних) уявлень стародавніх греків [35]. Безумовно на цей процес вплинули й релігійно-містичні концепції інших сусідніх народів (в основному, євреїв і персів). Початковий етап розвитку алхімії був відображений у трактатах і коментарях таких авторів: Зосіма Панополіта (4 ст.), Сінезія (5ст.), Олімпіодора (5-6 ст.), Стефана Олександрійського (6 ст.) [38]. У раннім середньовіччі арабськими вченими був продовжений розвиток алхімічних уявлень елліністичних авторів, а також, імовірно, і китайських. Арабо-елліністичний генезис, відбитий й у самій назві “алхімія”: “ал2 - арабський артикль, “Кем” - древня назва Єгипту, що позначає також чорну родючу землю долини Ніла (можливо, що від цього й походить назва країни) і чорна речовина, поява якої на першій стадії алхімічних перетворень описана в багатьох трактатах [36]. Хоча існують й інші версії походження цього терміна: від імені біблійного Хама, від грецьких слів “хюмос” - сік або “хімевсис” - змішування, від китайської назви золота – “Кім”, від латинського “гумус” - земля [26, с. 13]. У цей ряд, імовірно, можна поставити й перське слово “хаома” - назва рослини (або соку, напою), що дає безсмертя.

Експериментальний аспект подовження життя в елліністичній й арабській алхімії мав периферичний характер. Імовірно це було пов'язане з тим, що в першій із них, панували містичні уявлення, а в другій - подовження життя могло витлумачуватися як протиріччя

волі Аллаха, що створив людей смертними. Сприяло ж розвитку арабської алхімії те, що тоді вона була тісно пов'язана з медициною (тобто із практичними потребами людей). Іншим важливим стимулом для її розвитку була її ідея про те, що людина може отримати владу над природою засобами науки в тодішнім її розумінні (останнє одержало свій подальший розвиток у західноєвропейській алхімії). Найбільш відомими алхіміками ісламського світу, що розглядали проблеми подовження життя були араб Гебер (8 - 9 ст.), перс Ар-Разі (850 - 923), таджик Авіценна (Ібн-Сіна) (980 -1037), праці якого "Книга зцілення", "Медичний канон" набули широкої популярності [34]

Через арабів алхімія була запозичена вченими середньовічної Європи, де вона одержала свій подальший розвиток - фактично алхімія була наукою того часу, і експерименти по пошуку еліксиру життя були поставлені на широку основу. Цим європейська алхімія більше нагадувала китайську, чим арабську або елліністичну. Багато в чому це відбулося завдяки працям англійського філософа й натураліста Р. Бекона (1214 - 1294) "Дзеркало алхімії", "Могутність алхімії". Він уважав, що коротке життя не норма, а відхилення від неї. Основною причиною, яка скорочує життя, на його думку, був несправедливий і неправильний спосіб життя людей, причому ця несправедливість успадковується й накопичується й, тому, кожне покоління живе усе менше. Особливо в порівнянні з еталоном праведності - старозавітними патріархами, що жили, за Біблією, біля тисячі років. Головним шляхом для збільшення тривалості життя він вважав пошук речовин, які можна винайти за допомогою алхімічних методів. Зокрема він рекомендував золото, ладан, перли, зміїне м'ясо, подих дівчат.

Одним із останніх знаменитих алхіміків, який приділяв велику увагу аспектам омолодження й подовження життя, був швейцарський лікар і натураліст Парацельс (1493 - 1541). На думку М. Грмека [14] і більше ранній вказівці французького фізіолога А. Дафра [17] його відносно недовге життя довело марність його злілля. Однак, таке судження може виявитися поверхневим, оскільки існують версії про насильницьку смерть Парацельса. За однією з них, його усунули конкуренти, тому що його методи лікування були дуже популярними [13].

Варто відмітити, якщо розглядати загальну постановку проблеми, то вихідні посилки алхіміків були в сутності правильними. Однак, внаслідок зародкового рівня розвитку науки в той час, запропоновані ними методи навряд чи могли привести їх до успіху. Хоча, в принципі, методом проб і помилок, вони могли б знайти речовину або злілля, застосування якого подовжувало б життя. Експерименти алхіміків вплинули не тільки на розвиток методів подовження життя, але й на формування експериментальної біології й хімії [19], оскільки справжнє емоційне бажання знайти безсмертну сутність людини завжди стимулювало прагнення досягнути таємниці матерії [35].

Формування наукової методології в геронтології. У 15 - 16 ст. у Європі почалась епоха техніко-економічного прогресу, що супроводжувався бурхливим розвитком фізики, хімії, математики, формуванням раціонального наукового світогляду й революційними перетвореннями в області суспільних відносин. Відбувалося й накопичення біологічного знання, у тому числі таких його розділів, як анатомія й фізіологія, що грають важливе значення для розуміння феномена старіння.

Ці процеси стали причиною того, що в області геронтологічного знання відбувалася відмова від спрощених уявлень минулого й формувалося розуміння того, що для пізнання феномена старіння й рішення проблеми подовження життя ще мало наукових даних, але у

підсумку, прогрес природничих наук приведе до пізнання й уповільнення процесу старіння, до значного збільшення тривалості життя. Можна сказати, що тоді створювався методологічний базис або філософія геронтології, відбувався перехід від напівфантастичних, релігійно-містичних уявлень до реалістичних, здійснювалось нагромадження спостережень й експериментальних фактів, значно збільшився обсяг кількісних даних, для їхньої обробки стали застосовуватися статистичні методи. І хоча в цілому рівень розвитку науки й техніки того часу не дозволяв здійснити реалізацію нових, науково обґрунтованих методів подовження життя (у ході були лише рекомендації герокомії минулих епох), однак, їхня розробка в наступні історичні періоди багато в чому була підготовлена саме філософськими й методологічними роботами вчених того часу.

Про можливість збільшення тривалості життя (до віку старозавітних патріархів і більше) у результаті прогресу науки, згадували у своїх роботах французький філософ і вчений Р. Декарт (1596 - 1650) і американський учений і політик Б. Франклін (1706 - 1790). Більш докладно це питання розглянув англійський філософ (родоначальник англійського матеріалізму й сучасної експериментальної науки) Ф. Бекон (1561 - 1626), якого відомий сучасний англійський геронтолог А. Комфорт назвав “першим послідовним англійським геронтологом” [20]. Бекон критикував методи минулого як неповні й помилкові й у своїй утопії “Нова Атлантида” поряд з іншими проектами перетворення суспільства й науки описав методологію пошуку шляхів подовження життя за допомогою наукових експериментів [9].

Наприкінці 18 ст. англійський філософ (один із перших теоретиків анархізму), письменник У. Годвин (1756 - 1836) і французький філософ, учений і політик Ж. Кондорсе (1743 - 1794) встановили зв'язок між подовженням життя людини із соціальними умовами. Годвин у своїх роботах указав на те, що бажання подовжити життя є частиною природного прагнення людини до досконалості. Таке удосконалення людини, згідно Годвину, є необхідною умовою для удосконалення суспільства – це основна ідея анархізму про те, що бездержавне суспільство може бути побудовано лише на основі моральності [21]. Тому Годвин підкреслював важливість самоконтролю психічних процесів для збільшення тривалості життя, називаючи це психосоматичною медициною й розумовою гігієною. Кондорсе, як і Годвин, був теоретиком соціальних перетворень, але чільним фактором, він вважав не особистість, а суспільство, що відбилося й на його поглядах про проблему подовження життя. Він зв'язував можливість подовження життя із суспільним прогресом. У досконалому суспільстві, вважав він, наука пізнає закони матерії, наслідком яких є старіння і зможе управляти ними, тим самим підтримуючи людину в стані вічної молодості.

Початок наукового дослідження старіння.

У цей період почали виходити трактати лікарів і філософів (Г. Церби, Д. Кардано, Ф. Бекона, А. Галлера, Б. Раша й ін.), у яких докладно описувалися фізіологічні й психологічні симптоми старості й вікові захворювання. С. Санторіо проводив експерименти по виявленню фізіологічних відмінностей молодих і старих. В. Гарвеєм, Ж. Б. Морганьї, І. Б. Фішером, Б. В. Зейлером й іншими вченими вивчалася морфологія старечих змін на основі патологічної анатомії (були виявлені такі зміни як розширення серця й аорти, крихкість кісток й ін.). Дж. Граунтом, Е. Галлеєм, Л. Ейлером, Ж. Бюффоном склалися демографічні таблиці тривалості життя, порівнялася тривалість життя різних видів, робилися спроби встановити зв'язок між такими параметрами як тривалість життя й тривалість періоду росту. У всіх цих дослідженнях широко

застосовувалися статистичні методи [12].

Найбільш відомим європейським продовжувачем традиції герокомії епохи Відродження вважається венеціанський дворянин Л. Корнаро (1467 – 1565). Корнаро намагався адаптувати герокомію до християнської церкви. Аргументацією збереження здоров'я якомога довше було те, що це сприятиме більш довгому служінню Богові. До того ж, у старості людина вільна від страстей і її служіння Богові може бути більш ефективним. Метод же, який пропонував Корнаро був традиційним - помірність, і насамперед у їжі.

Далі протягом цього періоду різноманітні рекомендації герокомічного характеру зустрічались в працях багатьох дослідників феномена старіння. У найбільш повному виді вони знайшли відображення в роботах німецького лікаря К. Гуфеланда (1762 - 1836). Гуфеланд, подібно Корнаро, намагався адаптувати герокомію до популярних філософських теорій, тоді такою теорією був віталізм. Згідно Гуфеланду довголіття людини в значній мірі визначається станом її духу. Тому, проповідуючи помірність для досягнення довголіття, він наголошував на психічній помірності (контроль емоцій, уміння розслаблюватися й т.п.). Він розрізняв збереження здоров'я й досягнення довголіття: першим займається гігієна, а другим - макробіотика, спеціальна галузь медицини, споріднена гігієні. Гуфеланд увів поняття "макробіотика" для позначення вчення про моральне, розумове і фізичне здоров'я, яке визначає довголіття. Макробіотика" називалася й найбільш відома його книга (написана в 1796 р.), що здійснила сильний вплив на профілактику старечих хвороб 19 ст. (а деякі геронтологи використовували його рекомендації аж до середини 20 ст.) [15].

Висновки

Огляд уявлень про природу, що існували в часи античності й середньовіччя, показує, що геронтологічне знання перебувало тоді в стадії формування. На основі спостережень, емпіричного матеріалу, робились висновки про закономірності природних явищ. В основі теорій лежали релігійні й філософські уявлення, які часто були далекими від реальності. Тільки в окремих, дуже рідких випадках, система уявлень як про природу взагалі, так і про живу природу зокрема, більш-менш правдоподібно відбивала реальність. Думки древніх про причини старіння можна розділити на дві групи: 1) старіння полягає у поступовій втраті чогось необхідного для підтримки життя, що може бути енергетичним, матеріальним або психічним фактором; 2) старіння – накопичення в організмі шкідливих речовин (інтоксикація організму внутрішня або зовнішня) [14, с. 12-13]. Ці логічно протилежні концепції в більш-менш зміненому вигляді збереглися до наших днів.

Таким чином, у цей період кількість знань про природу, рівень культурного розвитку суспільства, а також його інтелектуальний потенціал (кількість освічених людей, що намагалися осягнути закони природи) були недостатніми для одержання істинного знання про природу, для формулювання правильних законів розвитку матерії. Деякі дослідники називають цей період донауковим [33, с. 85-86] - за аналогією із цим можна говорити про існування донаукового геронтологічного знання, оскільки кількісні дані про явища, що мають відношення до геронтології, були досить незначні, неточні й могли фіксуватися лише як результати одиничних вимірів через відсутність статистичних методів (зокрема дані про тривалість життя людини й тварин фіксувалися як окремі максимальні значення).

Більшість дослідників вважає, що справжня наука виникла лише в період Відродження [22]. Тоді сума знань, культурний потенціал і потреби технологічного розвитку дозволили реалізуватися раціональним механізмам пізнання. Це привело до появи раціональної, критичної філософії, експериментальної парадигми й засобів математичного

аналізу - сутнісним рисам сучасної науки. Однак, як видно з поглядів того часу, усе ще недостатній рівень біологічного знання не дозволив відкрити специфічні загальнобіологічні закони, а значить, у той період геронтологія ще не могла бути виділена із природознавства. В основному тоді використовувалися емпіричні закономірності. Все це безумовно перешкоджало прогресу в розумінні живої природи, хоча, у порівнянні з попереднім періодом, як обсяг наукових даних (у тому числі кількісних параметрів, використовуваних при описі біологічних феноменів), так і знайдених емпіричних закономірностей колосально збільшилося. Причому при описі геронтологічних даних стали використатися точні кількісні закономірності. Наприклад, при описі вікової динаміки (для складання таблиць тривалості життя й т.п.) почали застосовуватися статистичні методи [12], без яких подібні дослідження не можуть бути точними.

Зростаючий потік наукової інформації й численні спроби узагальнення знань на раціональній основі, в результаті привели до того, що наприкінці 19 ст. і початку 20 ст. були відкриті основні специфічно біологічні закони: клітинна будова організмів, теорія еволюції й закони спадковості, що створило передумови для остаточного формування геронтології як самостійної дисципліни. Застосування цих законів привело до величезного прогресу біологічного знання, до істотного наближення до вірного розуміння живої природи. Протягом цього періоду остаточно сформувалися практично всі основні біологічні дисципліни, важливі для геронтології: фізіологія обміну речовин, ендокринологія, імунологія, фізіологія вищої нервової діяльності, еволюційна зоологія, генетика [19].

Однак, ключовим у розумінні феномена життя й старіння є процеси на молекулярному рівні організації живої матерії. Тому виникнення істинно наукової геронтології не могло відбутися раніше формування молекулярної біології в 50-х р. 20ст.

Використана література:

1. *Александрова М.* Проблемы социальной и психологической геронтологии. – Л.: Изд-во “ЛГУ”, 1974. –С. 136.
2. *Альперович В.* Старость. Социально-философский анализ. Ростов-на-Дону: издательство “СКНЦ ВШ”, 1998.–С. 104.
3. *Анисимов В., Крутько В.* Фундаментальные проблемы изучения продолжительности жизни // “Вестник РАН”. - 1996.- Т. 66, № 6.- С. 507-511.
4. *Анисимов В., Соловьев М.* Эволюция концепций в геронтологии.- СПб: “Ескулап”,1999.– С. 119.
5. *Анисимов В.* Эволюция концепций в геронтологии: достижения и перспективы // Успехи геронтологии. - 1999.- Т. 3. - С. 32-53.
6. *Аполлодор.* Мифологическая библиотека. - Л.: “Наука”, 1972. – С. 215.
7. *Бойс М.* Зороастрийцы. Верования и обычаи. - СПб.: Центр “Петербургское востоковедение”, 1994. – С. 288.
8. *Бурчинский С., Дупленко Ю.* Анализ современного состояния и перспектив развития геронтологических исследований (по результатам международной экспертизы) // Пробл. старения и долголетия.– 1994.- Т. 4.- С. 275-283.
9. *Бекон Ф.* Новая Атлантида. - М.: Изд-во “АН СССР”, 1962. – С. 238.
10. *Васильев Л.* Культы, религии, традиции в Китае. – М.: “Наука”, 1970. – С. 484.
11. *Гильгамеш* // Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 –х томах).- М.: “Советская Энциклопедия”, 1987. -т.1. А-К. – С. 671.

12. *Гаврилов Л., Гаврилова Н.* Биология продолжительности жизни. 2-е изд.– М.:“Наука”, 1991.- С. 280.
13. *Гартман Ф.* Жизнь Парацельса и сущность его учения. – М.: “Новый Акрополь”, 1997. – С. 288.
14. *Грмек М.* Геронтология - учение о старости и долголетию. – М.:“Наука”, 1964. – С. 132.
15. *Гуфеланд Х.* Искусство продлевать человеческую жизнь (Макробиотика) // *Время жить.* - СПб.: ТОО “Лейла”, 1996. - С. 3-226
16. *Давыдовский И.* Геронтология. – М.: “Медицина”, 1966. – С. 300.
17. *Дастр А.* Жизнь и смерть. Ч. 2. - СПб.: “Мисль” 1914. – С. 144.
18. *Дупленко Ю.* Старение. Очерки развития проблемы.– Л.: “Наука”, 1985.- С. 192.
19. *История биологии (с древнейших времен до начала XX века) / Под ред. С. Р. Микулинского.* – М.: “Наука”, 1972. – С. 563.
20. *Комфорт А.* Биология старения. - М.: “Мир”, 1967. – С. 400.
21. *Кропоткин П.* Этика: Избранные труды. - М.: “Политиздат”, 1991. – С. 496.
22. *Кузнецова Н.* Проблемы возникновения науки // *Философия и методология науки/ Под ред. В.И.Купцова.* - М.: “Аспект Пресс”, 1996.- С. 38-56.
23. *Кун Н.* Легенды и мифы древней Греции. - М.: “Просвещение”, 1975. – С. 463.
24. *Лу Куань Юй.* Даосская йога алхимия и бессмертие. Пер. с англ. Е.А. Торчинов.- СПб: “ОРИС”, 1993.- С. 367
25. *Мечников И.* Этюды оптимизма. М.: “Наука”, 1988.- С. 328.
26. *Рабинович В.* Алхимия как феномен средневековой культуры. - М.: “Наука”, 1979. – С. 391.
27. *Рыбакова Н.* Феномен старости.- Москва-Псков: “ПОИПКРО”, 2000.-С. 169.
28. *Рыбакова Н.* Проблема старости в европейской философии: от античности до современности.- СПб. : “Алетейя”, 2006. – С. 288.
29. *Словарь-справочник по социальной геронтологии.- Самара «Самарский университет», 2003.- С. 208.*
30. *Соловьев М.* Клиническая геронтология через несколько десятилетий. Взгляд в будущее // *Клиническая геронтология.- 1998.- N 2.- С. 59-65.*
31. *Соловьев М.* Эволюция геронтологии с точки зрения теории моделирования // *Успехи геронтологии.- 1998.- Т. 2.- С. 11-19.*
32. *Стулова Э.* Даосская практика достижения бессмертия // *Из истории традиционной китайской идеологии / Под ред. О.Л. Фишмана.* - М.:“Наука”, 1984. - С. 230-270.
33. *Торчинов Е.* Даосизм: опыт историко-религиозного описания. - СПб.: “Лань”, 1998. – С. 448.
34. *Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова.* - 4-е изд.-М.: “Политиздат”, 1981. – С. 445.
35. *Франц М. фон.* Алхимия.: Введение в символизм и психологию. Пер. с англ. Ю.М.Донец. - СПб.: “Б.С.К.”, 1997. – С. 291.
36. *Холл М.* Энциклопедическое изложение масонской, герметической, каббалистической и розенкрейцеровской символической философии. – Новосибирск: “Наука”, 1997. – С. 794.
37. *Целлер Э.* Очерк истории греческой философии // СПб.: “Алетейя”, 1996. – С. 296.
38. *Шичалин Ю.А.* Александрийская школа/ *История философии: Запад-Россия-Восток (книга первая. Философия древности и средневековья).*– М.:Греко-латинский кабинет, 1995 – С. 188-192.
39. *Якобсен Т.* Сокровища тьмы: История месопотамской религии. – М.: Изд. фирма “Восточная литература” РАН, 1995. – С. 293.

А н н о т а ц и я

В статье дан обзор исторического развития геронтологического знания, проанализированы взгляды на феномен старения в древних культурах, в религиозно-философских системах Китая, Древней Греции, аспекты продления жизни в алхимии,

рассмотрено формирование научной методологии и научного исследования в геронтологии.

Чухно В.
ПДПУ ім. В. Г. Короленка

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ДРАМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ “БОЯРИНЯ”, “КАССАНДРА”, “КАМІННИЙ ГОСПОДАР”.

За результатами соціологічного опитування, мета якого була визначити найвидатнішого українця (2003 р.), Леся Українка посіла четверте місце, поступившись лише Т. Шевченку (I), Б. Хмельницькому (II), та братам Кличко (III). О.Забужко стверджує, що “в цьому “четвертому місці” в розгорнутому вигляді представлено цілу постколоніальну історію героїзації Лесі Українки як єдиної жінки в пантеоні національних класиків – поруч із “Великим Кобзарем” та “Великим Каменярем” [3, с. 45]. (І.Франко посів восьму сходинку топ-десятки). Така популярність письменниці змушує по-іншому розглянути її творчість з урахуванням сучасних досягнень не лише в літературознавстві, а й у галузі філософської думки.

З кінця ХХ століття виникає ряд зарубіжних шкіл, які займаються проблемою розподілу гендерних ролей у суспільстві. З появою феміністичної критики актуальним стало врахування гендерних моделей в усіх сферах життя. На Україні поняття гендерність з’явилося значно пізніше, і пов’язане, в основному, з мистецькими явищами. На теренах української філософської думки з’являється ряд імен, які займаються декодуванням літератури з використанням гендерних аспектів, це Н. Зборовська, О. Забужко, Л. Смоляр.

Не випадковим, на нашу думку, видається той факт, що на території нашої держави слова фемінізм, гендер асоціюються з ім’ям саме Лесі Українки. Адже Лариса Косач була однією з перших, хто змусив жінок замислитися над сенсом свого існування. На рубежі ХІХ-ХХ століть в період так званої „війни між статями”, актуальною стає проблема рівності прав чоловіка та жінки, виникає питання жіночої емансипації. Зрозуміло, що гендерне протистояння, яке швидкими темпами поширюється на суспільне, політичне, культурне життя, не змогло залишитись непоміченим у літературі. Поряд із чоловічим літературним каноном починає формуватися жіночий, який прагне не витіснити перший, а лише стати на рівні позиції з ним. Незважаючи на досить суперечливе суспільне життя України, хвиля фемінізму змусила замислитися над проблемами свого буття і українське жіноцтво. Феміністичні віяння яскраво відобразилися у творчості Лесі Українки. Не можна не згадати широковідоме твердження І.Франка про Лесю Українку: ся хвора, слабосильна дівчина - трохи чи не самотній чоловік на всю новочасну соборну Україну. Ця характеристика переконує у припущенні, що найвища похвала, якої може досягнути творчість жінки, - це бути оціненою чоловічими нормами (як доказ цих слів є те, що в десятці найкращих письменниць – єдина жінка). Криптонім Н.С.Ж., яким підписувалась авторка, міг мати такі розшифровки: “наша спілка жіноча” та “наша славна жирондиста”. Обидва варіанти, за словами В. Агеєвої, “свідчать про співвіднесення з образом “нової” жінки, з новим еталоном жіночої активності й жіночого призначення” [1, с. 81].